

До спеціалізованої вченої ради  
ДФ 70.895.091 у Хмельницькому  
університеті управління та права  
імені Леоніда Юзькова

## **РЕЦЕНЗІЯ**

**кандидата юридичних наук, доцента**

**ГАВРІКА Романа Олександровича на дисертацію**

**САМАРИ Віталія Сергійовича на тему «Забезпечення права на касаційне оскарження як принцип адміністративного судочинства», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

**Актуальність обраної теми дисертації.** Тематика забезпечення права на касаційне оскарження як принцип адміністративного судочинства є актуальним у зв'язку з необхідністю удосконалення механізмів доступу до правосуддя і тим, що касаційний перегляд як такий, що забезпечує перевірку правильності застосування норм матеріального і процесуального права, особливе значення для захисту особи від можливих помилок судів нижчих інстанцій. У сфері адміністративного судочинства право на оскарження судових рішень у касаційному порядку має особливе значення, оскільки адміністративні справи безпосередньо пов'язані з судовим контролем за діяльністю публічної адміністрації. З одного боку, касаційне оскарження судових рішень в адміністративному судочинстві дозволяє забезпечити право на справедливий суд та усунути помилки, допущені при ухваленні рішення судами першої чи апеляційної інстанції, з іншого – сучасне адміністративне процесуальне законодавство повинно передбачати й певні фільтри доступу до касаційного суду з метою запобігання надмірного навантаження на Верховний Суд, який передусім повинен забезпечити однакове застосування адміністративного законодавства та однозначність судової практики. Водночас обмеження на касаційний перегляд судових рішень не повинні звужувати зміст права на судовий захист настільки, щоб особа була позбавлена можливості оскаржити незаконне судове рішення. Саме тому проблема меж допустимого обмеження касаційного оскарження є надзвичайно актуальною у судовій практиці та в адміністративно-правовій доктрині і потребує комплексного аналізу на рівні дисертаційних та монографічних досліджень поняття та змісту права на касаційне оскарження як принципу адміністративного судочинства з урахуванням стандартів Ради Європи та Європейського Союзу, практики Європейського суду з прав людини. У цьому контексті дисертаційне дослідження В.С. Самари має важливе наукове та прикладне значення, вирішує частину вказаних наукових завдань.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Тема дисертаційного дослідження виконана відповідно до наукової теми

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (номер державної реєстрації 0108U008927), наукової теми кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Правові засади організації та здійснення публічної влади» (номер державної реєстрації 0123U102955).

**Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна, повнота їх викладу в опублікованих працях.** Аналіз рецензованих анотації, тексту дисертації та змісту публікацій Самари Віталія Сергійовича дозволяє зробити висновок про наукову обґрунтованість та достовірність наукових результатів, які були отримані в результаті дисертаційного дослідження. Усі положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи є достатньо обґрунтованими та базуються на теоретичних положеннях, нормативно-правовій базі.

Результати дослідження відповідають поставленій меті та завданням. Підтверджено вміння дисертанта обирати відповідні методи наукового пізнання та релевантно їх застосовувати. Автором використано комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання, зокрема, діалектичний, формально-юридичний, системно-структурний, порівняльно-правовий методи, міждисциплінарний і системний підходи а також метод узагальнення судової практики, що дозволило комплексно дослідити теоретико-правову природу принципу касаційного оскарження в адміністративному судочинстві.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є одним із перших у вітчизняній адміністративно-процесуальній науці комплексних досліджень, в яких аналізується забезпечення права на касаційне оскарження як принцип адміністративного судочинства України. У межах дисертації одержано результати, які характеризуються науковою новизною. У роботі вперше надано авторське визначення принципу забезпечення права на касаційне оскарження в адміністративному судочинстві України, під яким пропонується розуміти керівну ідею, базову засаду адміністративного судочинства, яка демонструє умови, підстави, строки реалізації для касаційного оскарження у Верховному Суді рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи, а також постанови суду апеляційної інстанції; актуалізовано проблему обмеженості повноважень суду касаційної інстанції при розгляді касаційних скарг і доведено, що касаційне оскарження не повинно бути «третьою обов'язковою» можливістю для сторони оскаржувати ті чи інші ухвали судів першої чи апеляційної інстанцій. В основі такого розуміння знаходиться конституційний припис про те, що особі державою гарантовано право на звернення до суду та апеляційний перегляд судового рішення; натомість касаційний перегляд – лише у визначених законом випадках; обґрунтовано положення, відповідно до якого запровадження касаційних фільтрів об'єктивно розширило сферу застосування судової дискреції Верховним Судом, перетворивши його з універсального процесуального права на інструмент,

застосування якого залежить від визначених законодавцем та інтерпретованих судом критеріїв. В дисертації удосконалено розуміння сутності верховенства права як першооснови, першопринципу для інших правових принципів судочинства взагалі та адміністративного судочинства зокрема. Цей принцип показує правовий орієнтир, відповідно до якого права людини визначають зміст і спрямованість дій держави, в питаннях визначення цих прав у чинному законодавстві, їх гарантуванні та захисті і, у випадках порушення цих прав через рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, - можливість звернення до адміністративного суду для їх поновлення. В адміністративному судочинстві принцип верховенства права має особливе значення, адже предметом розгляду в судах досить часто є нормативно-правові чи індивідуальні акти, які були прийняті суб'єктами владних повноважень по відношенню до приватних осіб; обґрунтування передумов виникнення права на касаційне оскарження, які доцільно розглядати не тільки в історичному, але й у функціональному аспекті. На першому рівні це право виникає з потреби особи захиститися від неправильного застосування закону. На другому рівні воно служить розвитку сталої судової практики. На третьому рівні воно забезпечує контроль за тим, щоб адміністративні суди однаково застосовували закон до спорів із суб'єктами владних повноважень. Саме поєднання цих трьох рівнів дозволяє уникнути крайнощів: повної відкритості касації для всіх справ або надмірного звуження доступу до Верховного Суду; правове розуміння того, що ЄСПЛ не є «четвертою судовою інстанцією» в адміністративних справах. Наголошується, що якщо у публічно-правовому спорі, який розглядається в Україні у межах адміністративного судочинства, відповідачем зазвичай є суб'єкт владних повноважень, який своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю порушив права позивача, то в ЄСПЛ відповідачем виступає Україна. Також в дисертаційному дослідженні набули подальшого розвитку положення про те, що якісно новий етап у розвитку досліджуваного принципу відкрила Конституція України 1996 року, яка надала праву на апеляційний перегляд і касаційне оскарження статусу однієї з основних засад судочинства. Саме з цього моменту касаційне оскарження перестало бути лише технічною процесуальною можливістю і набуло конституційного значення. Його подальший розвиток уже не міг визначатися виключно міркуваннями процесуальної зручності або організаційної доцільності, оскільки будь-яка зміна законодавчої моделі повинна була співвідноситися з конституційним змістом цієї гарантії; розуміння адміністративного судочинства, яке за своєю правовою природою відноситься до юридичного процесу, проте який має певні особливості, обумовлені характером виникаючих правовідносин, де позивач, яким, зазвичай, є приватна особа, оскаржує рішення, дії чи бездіяльність публічно-правових інституцій, якими є суб'єкти владних повноважень. Саме єдність системи принципів (спочатку закладених першооснов, ідей) виступає як один із основних критеріїв, що дозволяють сприймати адміністративне судочинство у якості «рівноправного» партнера інших, класичних видів юридичного процесу; аналіз правового значення касаційного оскарження рішень суду першої інстанції та постанов суду апеляційної інстанції, що дозволило виокремити низку проблем та викликів, які

потребують вирішення шляхом уніфікації тлумачення норм адміністративного процесу з метою усунення суперечностей у судовій практиці, розширення процесуальних повноважень касаційного суду щодо повторного дослідження фактичних обставин, здатних вплинути на результат справи, а також перегляду надмірно жорстких вимог до обґрунтованості касаційної скарги, дотримання яких у чинному вигляді обмежує ефективний судовий захист прав осіб, які виступають касаторами у відповідному адміністративному провадженні; положення, відповідно до яких, з урахуванням міжнародних нормативно-правових актів, законодавства та правозастосовчої практики таких держав як Німеччина, Франція, Польща, з огляду на законодавство та реалії сьогоденної України, є всі підстави здійснити спробу покращення касаційного перегляду в адміністративному судочинстві України. Як видається, такі зміни мають бути не масштабними, а точковими, там, де дійсно мають певні проблеми. Проте ключова ідея такого роду змін повинна бути єдина: Україна має стати членом ЄС, відтак всі зміни в системі адміністративного судочинства мають слугувати цій меті.

Дослідження Самари Віталія Сергійовича, окрім наукового значення, має як теоретичну, так й практичну цінність, до тексту дисертаційної роботи додано Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

Результати дослідження відображено в восьми наукових статтях, опублікованих в наукових фахових виданнях, визнаних МОН України, науковому виданні держави-члена ЄС (Knowledge, Education, Law, Management) та п'яти тезах доповідей, опублікованих на науково-практичних конференціях. Зміст даних наукових публікацій дозволяє сказати, що автором у повній мірі розкрито основний зміст дисертації та обґрунтовано отримані наукові результати відповідно до мети (поставленого завдання) та висновків.

**Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому.** Представлені до рецензування дисертація та анотація відповідають вимогам, визначеним постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40.

Анотація дисертаційного дослідження викладена українською та англійською мовами, що відповідає вище зазначеній постанові Кабінету Міністрів України та представляє найвагоміші результати дослідження з означенням їхньої новизни та практичної цінності.

Вступ містить всі складові, рекомендовані чинним законодавством України, зокрема: обґрунтування актуальності теми та проблематики дисертації; значення зв'язку роботи з науковими програмами, темами; формулювання мети, завдань дослідження; визначення об'єкту, предмету та методів дослідження; визначення науково-теоретичного підґрунтя для написання дисертації та нормативну базу наукового дослідження; окреслення практичного значення висновків та положень дисертації; перелік наукових конференцій, де були апробовані основні положення роботи; надання відомостей щодо публікацій здобувача за матеріалами дисертації.

Висновки сформульовані дисертантом чітко і у повній мірі розкривають поставлені у роботі завдання дослідження.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок про те, що дисертація Самари Віталія Сергійовича є самостійним і завершеним дисертаційним дослідженням, в якому піднята та описана проблематика адміністративно-правових засад застосування адміністративних договорів місцевими органами публічної адміністрації. Положення та висновки дисертації є змістовними та обґрунтованими.

**Оцінка відсутності / наявності порушення академічної доброчесності.** Ознайомившись з дисертацією Самари Віталія Сергійовича на тему «Забезпечення права на касаційне оскарження як принцип адміністративного судочинства», слід зазначити, що порушень академічної доброчесності у дисертації не виявлено. Всі запозичення у роботі оформлені відповідно до встановлених вимог з чітким посиланням на першоджерело. Весь текст оформлено належним чином, а сама дисертація є самостійною та оригінальною науковою роботою.

Загалом дисертаційна робота вирізняється системністю викладу, концептуальною цілісністю та належним рівнем наукового узагальнення. Отримані результати сприяють розвитку теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо удосконалення законодавства, що регламентує забезпечення права на касаційне оскарження як принцип адміністративного судочинства.

**Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.** Водночас, поряд з позитивною оцінкою роботи Самари В.С., дисертація, як і будь-яке нове творче дослідження, містить окремі дискусійні положення, які потребують додаткового обґрунтування чи уточнення під час прилюдного захисту:

1. У роботі обґрунтовано необхідність удосконалення касаційного провадження шляхом підвищення передбачуваності доступу до Верховного Суду та оптимізації касаційних фільтрів, однак недостатньо чітко визначено межі судової дискреції при застосуванні цих фільтрів. Зокрема, залишаються відкритими критерії, за якими суд касаційної інстанції має відмежовувати формальну перевірку підстав відкриття провадження від фактичної оцінки перспектив скарги.

2. Дисертант обґрунтовує доцільність удосконалення електронного судочинства, систематизації правових висновків Верховного Суду та аналізу причин повернення касаційних скарг, однак ці пропозиції не об'єднані в єдину комплексну модель реформування касаційного провадження. У зв'язку з цим не до кінця простежується ієрархія та взаємозв'язок запропонованих заходів.

Разом з тим, наведені зауваження мають переважно дискусійний характер, не є принциповими та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке характеризується науковою новизною, логічною структурою та практичною значущістю. Висновки дисертації містять головні наукові результати, отримані дисертантом особисто, та синтезують накопичену у змісті інформацію відповідно до сформульованих у вступі загальної мети і конкретних завдань.

### **Загальний висновок.**

Дисертаційне дослідження **Віталія Сергійовича САМАРИ** на тему **«Забезпечення права на касаційне оскарження як принцип адміністративного судочинства»**, відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283, від 19 травня 2023 року № 502, від 3 травня 2024 року № 507), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій вирішено важливе завдання для правничої науки з удосконалення забезпечення права на касаційне оскарження як принципу адміністративного судочинства, а його автор – **Віталій Сергійович САМАРА** заслуговує на присудження йому освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

### **Рецензент:**

**кандидат юридичних наук, доцент,  
професор кафедри конституційного,  
адміністративного та фінансового права  
Хмельницького університету управління та права  
імені Леоніда Юзькова**

**Роман ГАВРІК**